

Arkadiusz Machniak

ORCID ID 0000-0002-8092-9973

Uniwersytet Rzeszowski

Polityczne i militarne przesłanki utworzenia w Polsce Wojsk Specjalnych

Wprowadzenie

Wojska Specjalne (WS) jako określony rodzaj sił zbrojnych każdego państwa – według aktualnych kryteriów definiowania przedmiotowego pojęcia – powstały w czasie ostatniego największego konfliktu konwencjonalnego, jakim była II wojna światowa. Okres powojenny przy dwubiegunowym podziale zimnowojennego świata warunkował rozwój WS globalnych mocarstw w wielu aspektach. Rozpad bipolarnego układu sił okresu zimnej wojny oraz nowe zagrożenia względem bezpieczeństwa międzynarodowego, jakie pojawiły się w środowisku bezpieczeństwa pod koniec XX wieku, wykreowały nową koncepcję rozwoju i użycia WS w wielu państwach. Zamachy 11 września 2001 roku skutkujące tzw. „globalną wojną z terroryzmem”, będącym głównym zagrożeniem o charakterze asymetrycznym, wysunęły na czołową pozycję WS – jako jeden z najważniejszych instrumentów militarnych koalicji państw sojuszników.

Pojawiające się nowe, niestandardowe zagrożenia bezpieczeństwa globalnego wymusiły redefinicję związaną z rolą WS w zwalczaniu zagrożeń asymetrycznych. Klasyczne formacje wojskowe, wykorzystywane w działaniach konwencjonalnych, nie były w stanie neutralizować kolejnych wyzwań w środowisku bezpieczeństwa międzynarodowego. Profesjonalny wachlarz specjalistycznego przygotowania do realizacji skomplikowanych zadań spowodował, że WS wykorzystywane są w różnych rejonach świata jako narzędzie, za pomocą którego prowadzone są najbardziej skomplikowane operacje wojskowe. Z uwagi na zmienne procesy zachodzące w rzeczywistości polityczno-ekonomiczno-społecznej współczesnego świata oraz przekształcenia współczesnych zagrożeń wytyczone zostały nowe zadania WS związane z ich zwalczaniem.

W ramach niniejszego tekstu ukazany zostanie proces tworzenia WS w Polsce z uwzględnieniem przesłanek politycznych okresu komunizmu, jak również uwarunkowań, jakie pojawiły się w wolnej Polsce po transformacji ustrojowej, a szczególnie po akcesie RP do struktur NATO. Działalność polskich WS w ramach koalicji międzynarodowych zwalczających terroryzm warunkuje postrzeganie Polski jako wiarygodnego partnera i liczącego się gracza w środowisku militarnym.

Zarówno w oficjalnych dokumentach, jak i w literaturze funkcjonują różne definicje sił specjalnych. Już samo nazewnictwo tego rodzaju wojsk jest dość znacznie zróżnicowane. Używa się takich określeń, jak: „siły specjalne”, „siły operacji specjalnych” (USA), „siły specjalnego przeznaczenia”. Zgodnie z definicją zawartą w stosownych dokumentach doktrynalnych NATO „Siły Operacji Specjalnych to wyznaczone aktywne lub rezerwowe siły składowe narodowych sił zbrojnych specjalnie zorganizowane, wyszkolone i wyposażone do prowadzenia i wsparcia operacji specjalnych”. Natomiast same „operacje specjalne” według oficjalnego słownika NATO to: „działania wojskowe prowadzone przez specjalnie wyznaczone, zorganizowane, wyszkolone i wyposażone siły, używające technik operacyjnych i trybów użycia niestandardowych dla sił konwencjonalnych”. Działania te są prowadzone w całym zakresie operacji wojskowych, niezależnie od operacji sił konwencjonalnych lub w koordynacji z nimi, do osiągnięcia celów politycznych, wojskowych, psychologicznych i gospodarczych. Uwarunkowania polityczno-militarne mogą wymagać tajnych, skrytych lub dyskretnych technik oraz akceptacji fizycznego i politycznego ryzyka na poziomie niezwiązanym z operacjami konwencjonalnymi. Trafna wydaje się również spotykana w literaturze definicja określająca siły specjalne jako: „małe liczebnie, specjalnie wyselekcjonowane, wyszkolone i wyposażone pododdziały sił zbrojnych realizujące na poziomie taktycznym operacje mające wpływ na sytuację operacyjną i strategiczną”¹.

Współczesne działania specjalne przeżywają renesans. Ponad wszelką wątpliwość jest to rezultat potrzeb zgłaszanych przez współczesny świat, mających na celu rozwiązanie sytuacji kryzysu oraz wszelkiego rodzaju konfliktów².

Z kart historii II wojny światowej

5 sierpnia 1940 roku w Londynie podpisano polsko-brytyjską umowę wojskową. Pobyt oddziałów polskich został zalegalizowany 22 sierpnia 1940 roku ustawą Allied Forces Act, która nadała Polskim Siłom Zbrojnym (PSZ) takie same prawa jak siłom zbrojnym państw Brytyjskiej Wspólnoty Narodów. Polsko-brytyjska umowa wojskowa umożliwiła organizowanie nowych jednostek³.

¹ R. Wiśniewski, *Rola Wojsk Specjalnych w systemie obronnym RP*, „Przegląd Strategiczny” 2014, nr 7, s. 60.

² H. Herman, *Działania specjalne (wczoraj – dziś – jutro)*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2001, s. 7.

³ Z. Wawer, *Polskie Siły Zbrojne na obczyźnie [w:] Polski wiek XX*, t. 2, K. Persak, P. Machcewicz (red.), Bellona i Muzeum Historii Polski, Warszawa 2010, s. 223.

Premier Anglii Winston Churchill twierdził wręcz, że należy przeprowadzić operacje uderzeniowe w ramach działań podjazdowych, co w konsekwencji miało prowadzić do działań specjalnych⁴.

Pierwsze jednostki polskich WS powstały w ramach PSZ na Zachodzie oraz w składzie Wojska Polskiego w ZSRR. Najbardziej znaną formacją komandosów utworzoną w PSZ byli tzw. „cichociemni”, których od 1940 roku szkolono na terenie Wielkiej Brytanii. Wykorzystywano ich do działań na terenie okupowanej Polski, gdzie w składzie oddziałów partyzanckich i grup specjalnych Armii Krajowej (AK) brali aktywny udział w akcjach sabotażu i dywersji. W 1942 roku sformowana została 1 Samodzielna Kompania Commando, którą następnie włączono w skład brytyjskich oddziałów Commando. W 1943 roku kompanię tę przerzucono do Włoch, gdzie prowadziła działania na rzecz 2 Korpusu Polskiego PSZ. W 1944 roku kompania została przekształcona w 2 Batalion Komandosów Zmotoryzowanych, który jednak nie został uznany przez Brytyjczyków za jednostkę wojsk specjalnych. Batalion ten w 1947 roku został rozformowany. W 1943 roku utworzona została 1 Samodzielna Kompania Grenadierów, przewidywana do prowadzenia działań specjalnych na terenie Francji. Duże postępy wojsk alianckich we Francji spowodowały, że zrezygnowano z pierwotnego zamiaru. Jeden zespół bojowy kompanii włączono do 1 Brygady Spadochronowej, a drugi wszedł w skład Specjalnych Alianckich Powietrznodesantowych Sił Rozpoznawczych⁵.

Cichociemni przetrzucani byli drogą lotniczą do okupowanej Polski, do służby w szeregach Związku Walki Zbrojnej/AK. Działali w różnych sezonach operacyjnych na całym terenie operacyjnym AK; nie mieli struktury dowódczej klasycznych jednostek wojskowych, barw broni, tradycji, patrona ani sztandaru, jedynie bojowy znak. Choć w ostatnich latach znacznie wzrosła liczba opracowań dotyczących losów cichociemnych, w tym również osobistych wspomnień, wciąż o wielu z nich istnieją jedynie informacje szcątkowe. Wynika to ze specyfiki wykonywanych przez nich zadań oraz z tego, że część długo ukrywała swoją tożsamość – ujawniano ją dopiero pod koniec życia⁶.

W listopadzie 1940 roku zorganizowany został pierwszy polski kurs spadochronowy w brytyjskim ośrodku w Ringway koło Manchesteru. Kurs, trwający 2 tygodnie, ukończyło 12 uczestników. Tym samym rozpoczął się werbunek i szkolenie pierwszych cichociemnych. Rekrutowanie kandydatów do skoku na teren okupowanej Polski powierzono oficerom z utworzonego 29 czerwca 1940 roku przy Sztabie Naczelnego Wodza Oddziału VI – Samodzielnego Wydziału Krajowego, przemianowanego następnie na Oddział Specjalny. Do jego zadań należało utrzymanie

⁴ I. Westwell, S. Dunstan, *Elitarne siły szturmowe. Oddziały specjalne aliantów*, Bellona, Warszawa 2007, s. 9.

⁵ J. Kajetanowicz, *Polskie wojska specjalne w polityce bezpieczeństwa państwa w okresie powojennym*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Res Polticae” 2015, t. 7, s. 29–30.

⁶ A. Polończyk, *Cichociemni – zarys historii formacji [w:] Wojska specjalne Rzeczypospolitej Polskiej*, M. Bieniek, S.M. Mazur (red.), Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2016, s. 95.

łącności między Naczelnym Wodzem a Komendą Główną ZWZ/AK, wspieranie akcji zamierzonych przez KG ZWZ/AK oraz szkolenie emisariuszy i kurierów politycznych. Oddział Specjalny współpracował z powołanym do życia w lipcu 1940 roku przez premiera Winstona Churchilla Kierownictwem Operacji Specjalnych (SOE) – organizacją kooperującą z ruchem oporu w całej Europie. SOE, wyjęte spod zwierzchnictwa Sił Zbrojnych i oddane pod zarząd cywilny, zajmowało się organizowaniem akcji terrorystycznych, dywersyjnych, sabotażowych, a także łącznością radiową. Należy zaznaczyć, że działająca w ramach SOE, utworzona jako pierwsza, polska sekcja cieszyła się autonomią – miała niezależną sieć radiową, własny kod, służbę ekspedycji oraz odbiór zrzutów. SOE udostępniała ponadto Polakom swoje bazy szkoleniowe – ośrodki na terenie całej Wielkiej Brytanii. O ścisłych związkach Oddziału VI z SOE i współpracy między nimi niech świadczy to, że pierwsza operacja lotnicza, w której zrzucono do Polski cichociemnych (15/16 lutego 1941 roku), była jednocześnie pierwszą operacją SOE na kontynencie europejskim połączoną z desantowaniem spadochroniarzy. Należy zaznaczyć, że kandydaci (do działań specjalnych) szkoleni byli nieprzerwanie w okresie całej II wojny światowej, działali w różnych sezonach operacyjnych, często wykonywali zadania pojedynczo lub w małych zespołach. Ze względu na nabyte najwyższe kwalifikacje i umiejętności niejednokrotnie po skoku obejmowali kierownicze stanowiska w strukturach Państwa Podziemnego⁷. Rozbudowa PSZ w Anglii miała na celu głównie ich użycie do inwazji na Europę Zachodnią, ale pamiętano również o przygotowaniu do operacji specjalnych⁸.

Warto w tym miejscu być może dodać, że każdy cichociemny, wstępując do formacji, automatycznie był „pozbawiany” własnej tożsamości, a w jej miejsce nadawana była mu zupełnie inna, konspiracyjna⁹.

Polskie formacje specjalne szybko zyskały wśród wszystkich armii sojusznicznych, u boku których walczyły, zaszczytne miano elitarnych. Warto zaznaczyć, że złożyły się na to nie tylko umiejętności wyniesione z alianckich ośrodków szkoleniowych, ale także doświadczenia zdobyte jeszcze przed 1939 rokiem¹⁰.

20 sierpnia 1940 roku sformowano na terenie Wielkiej Brytanii Special Duty Flight, czyli eskadrę do zadań specjalnych przeznaczoną do operacji lotniczych planowanych przez SOE. Początkowo – do listopada 1941 roku – wylatywano z lotniska w Newmarket, a następnie z lotniska polowego Leconfield k. Stradishall. 14 marca 1942 roku dywizjon przeniósł się ostatecznie na lotnisko Tempsford w hrabstwie Cambridge, gdzie pozostał do końca wojny. W celu zmylenia niemieckiego rozpoznania powietrznego powstała tam tzw. Gibraltar Farm, wyglądająca jak typowa

⁷ Ibidem, s. 97.

⁸ H. Herman, *Działania specjalne...*, op. cit., s. 138.

⁹ J. Lickiewicz, J. Szymańska, Ł. Burkiewicz, *Próba charakterystyki psychologicznej Cichociemnego*, „Państwo i Społeczeństwo” 2015, nr 2 (XV), s. 115.

¹⁰ P. Korczyński, *Elitarne jednostki specjalne Wojska Polskiego 1939–1945*, Vesper, Poznań 2013, s. 192.

brytyjska stodoła gospodarstwa rolnego. Trasy lotów do Polski z Anglii dzieliły się na północne oraz południowe, bieły przez Danię i Szwecję na tereny północnej oraz środkowej Polski. Po wylądowaniu aliantów we Włoszech z powodu dużych strat wśród załóg na trasach północnych uruchomiono trzy trasy południowe, biegnące z Brindisi nad Jugosławią i Węgrami na obszar Polski południowej. Samoloty leciały na wysokości około 3000 metrów, za Danią stopniowo obniżały pułap. Loty do Polski odbywano podczas pełni, bez pomocy nawigacyjnych (ze względu na bezpieczeństwo oraz dużą odległość od bazy); załogi opanowywały umiejętność tzw. nawigacji wzrokowej, tj. porównywania mapy z terenem. W okresie niecałych czterech lat nastąpiło 858 startów samolotów, w tym 483 zakończyły się wykonaniem zrzutu lub lądowaniem samolotu (trzy operacje o kryptonimie „Most”). Na teren Polski skoczyło 316 cichociemnych (jeden dwukrotnie), 28 kurierów politycznych (jeden dwukrotnie), jeden Węgier i czterech Brytyjczyków. Sprzęt bojowy zrzucono w specjalnych zasobnikach, natomiast pieniądze okupacyjne (tzw. młynarki) – w paczkach ze spadochronem. Po skoku, po okresie aklimatyzacji, cichociemni rozpoczęli działalność w szeregach ZWZ/AK¹¹.

W kraju ich dalszymi krokami w terenie zajmowała się Komórka Zrzutów KG AK, która używała pseudonimów „Syrena”, „Import” oraz „MII-Grad”¹².

Skoczkowie przysposobieni do dywersji rozpoczynali służbę w „Wachlarzu” – organizacji dywersyjnej powołanej do działań na zapleczu frontu wschodniego. Do ich zadań należało niszczące działania na zapleczu, prowadzone z ukrycia w celu osłabienia obronności lub gospodarki okupanta, a także dezorganizowanie sił przeciwnika, tj. niszczenie linii telefonicznych, wysadzanie szyn, wysadzanie transportów, podpalanie cystern, ataki na niemieckich urzędników, odbijanie więźniów, prowadzenie akcji odbioru zrzutów itp. Późną jesienią 1942 roku rozpoczął się proces scalania organizacji dywersyjnej, zakończony powołaniem 22 stycznia 1943 roku Kierownictwa Dywersji (Kedyw). Kedyw prowadził akcje dywersyjne oraz sabotażowe, a także szkolił ludzi w zakresie wykonywania bieżących zadań bojowych oraz przygotowywania ich do powstania. Kolejnym obszarem aktywności cichociemnych był wywiad. Skoczkowie przeszkoleni w specjalności wywiadowczej pełnili funkcje organizatorów i inspektorów sieci wywiadu. Kierowano ich przede wszystkim do Wywiadu Ofensywnego Oddziału II KG AK, na różne stanowiska dowódcze w centrali oraz w terenie¹³.

Cichociemni musieli wykazywać się inteligencją, kreatywnością, umiejętnością podejmowania decyzji nawet w sytuacji kryzysowej, stabilnością emocjonalną, wysoką aktywnością i wytrzymałością, a także dyskrecją¹⁴. Warto w tym miejscu

¹¹ A. Polończyk, *Cichociemni – zarys historii...*, op. cit., s. 102.

¹² P. Korczyński, *Elitarne jednostki...*, op. cit., s. 73.

¹³ A. Polończyk, *Cichociemni – zarys historii...*, op. cit., s. 102.

¹⁴ R. Kopacki, *Dziedziczenie tradycji Cichociemnych przez żołnierzy Jednostki Wojskowej GROM [w:] Wywalczyć Polsce wolność lub zginąć. Tobie Ojczyzno!*, A. Tyszkiewicz (red.), Koło Naukowe Bezpieczeństwa Narodowego Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2017, s. 8.

wspomnieć jeszcze o działalności Organizacji Specjalnych Akcji Bojowych „Osa”, która utworzona została w maju 1942 roku. Była ona bezpośrednio podporządkowana Komendantowi Głównemu AK i wykonywała akcje bojowe na jego rozkaz. „Osa” nie była typowym oddziałem wydzielonym, lecz raczej „autonomiczną organizacją”, odseparowaną od innych struktur AK oraz działającą niezależnie od Związku Odwetu i innych oddziałów odpowiedzialnych za walkę bieżącą¹⁵.

Szczególnie wysoko sztaby alianckie oceniły prace nad rozpoznaniem niemieckich wielkich jednostek wojskowych i ich przemieszczeń na zapleczu frontu wschodniego oraz obiektów przemysłowych i wojskowych do zniszczenia przez lotnictwo aliantów, obserwację ruchu okrętów w portach i ich rozpoznanie, wykradanie wynalazków wojskowych i inne. Na 37 osób przydzielonych do pracy w wywiadzie 15 cichociemnych aresztowano i zabito, co świadczy o zaciętości, z jaką tropiło ich Gestapo i Abwehra. Ponad 20 cichociemnych rozpoczęło pracę w Wydziale Lotnictwa KG AK, w ramach którego rozpoznali oni oraz zewidencjonowali wszystkie lotniska i lądowiska na terenie kraju. Cichociemni wnieśli również znaczący wkład w rozbudowywanie oraz sprawne funkcjonowanie sieci radiowej, głównie jeśli chodzi o łączność zewnętrzną z bazami w Wielkiej Brytanii oraz we Włoszech. Organizatorzy radiołączności i radiotelegrafii systematycznie przetrzucani byli do Polski od wiosny 1943 roku. Skoczków przeszkolonych do pracy w sztabach konspiracyjnych kierowano po skoku do służby w sztabach KG, do obszarów lub okręgów. Miejsce znaleźli tam również inni specjaliści, tj. pancerniacy, saperzy, lotnicy, a nawet jeden lekarz¹⁶.

Niebezpieczna i wymagająca odwagi służba spowodowała olbrzymie straty wśród cichociemnych. Z 316 skoczków zginęło aż 112: dziewięciu podczas lotu lub skoku, 94 w walce lub zamordowanych przez Gestapo (w tym dziesięciu zażyło truciznę po aresztowaniu), na dziewięciu wykonano po wojnie karę śmierci na podstawie wyroków sądów Polski Ludowej w okresie stalinizmu. Spośród cichociemnych, którzy brali udział w powstaniu warszawskim, 18 zginęło w walce¹⁷.

Ocena całokształtu podejmowanych przez cichociemnych wysiłków bojowych, wymiernych efektów ich walk, liczby akcji, które przygotowywali lub w których brali udział, wreszcie – fachowości działań na wszystkich szczeblach organizacyjnych jest wręcz niemożliwa do dokonania. Mimo to wiedza, którą dziś dysponujemy na temat cichociemnych, pozwala na przedstawianie tej formacji jako elity polskich sił zbrojnych, która dała początek kolejnym jednostkom specjalnym nie tylko w Polsce, ale i na świecie oraz stała się dla nich wzorem¹⁸.

¹⁵ T. Strzembosz, *Oddziały Szturmowe konspiracyjnej Warszawy 1939–1944*, PWN, Warszawa 1983, s. 57.

¹⁶ A. Polończyk, *Cichociemni – zarys historii...*, op. cit., s. 102–103.

¹⁷ Ibidem, s. 104.

¹⁸ A. Polończyk, *Cichociemni – dzieje elity polskiej dywersji na kanwie życiorysu Bolesława Polończyka ps. „Kryształ”*, „Bezpieczeństwo: teoria i praktyka. Czasopismo Krakowskiej Szkoły Wyższej im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego” 2010, nr 3, s. 174.

Warto wspomnieć, że na tzw. Wschodzie również powołano jednostkę do zadań specjalnych na tradycjach, według których formowano ten rodzaj wojsk w Polsce komunistycznej, ale stanowiła ona podstawę również do późniejszego powołania formacji zaliczanych głównie do komunistycznego aparatu represji.

W drugiej połowie 1944 roku do dyspozycji kierownika Resortu Bezpieczeństwa Publicznego przy Polskim Komitecie Wyzwolenia Narodowego w Lublinie został odkomenderowany Polski Samodzielny Batalion Szturmowy utworzony na podstawie Uchwały Związku Patriotów Polskich w ZSRR i rozkazu Dowódcy I Dywizji Piechoty im. Tadeusza Kościuszki z 18 października 1943 roku. 6 listopada 1944 roku ówczesny kierownik Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego Stanisław Radkiewicz przemianował podporządkowany mu operacyjnie Samodzielny Batalion Szturmowy na Brygadę Wojsk Wewnętrznych¹⁹. Losy Polskiego Samodzielnego Batalionu Szturmowego w latach 1943–1945 łączy dwa wątki ważne dla zrozumienia polityki Związku Radzieckiego wobec Polski. Pierwszy z nich to wykorzystanie Polaków do walki z Niemcami, drugi – przygotowanie sił specjalnych, które miały umożliwić polskim komunistom zdobycie i utrzymanie władzy w Polsce. Oba te zagadnienia ściśle się ze sobą łączą i wymagają szerokiego kontekstu historycznego, a dzięki temu pozwalają na prześledzenie pewnego etapu historii komunizmu²⁰.

Tworzenie sił specjalnych wymagało nieszablonowych działań niemal na każdym etapie tego procesu, lecz powstanie doskonale wyszkolonej jednostki przynosiło z czasem znakomite rezultaty²¹.

Okres Polski Ludowej

Poprzez głoszenie propagandowych haseł o charakterze ogólnym Polska Partia Robotnicza (PPR), w pełni dyspozycyjna wobec Kremla, próbowała zjednać sobie szerokie warstwy społeczne. Zabiegi te, w obliczu pamięci o zbrodni dokonanej na polskich oficerach w Katyniu, krwawej okupacji sowieckiej ziem polskich z lat 1939–1941, wreszcie działań Sowietów na dawnych Kresach w trakcie ich zajmowania w 1944 roku, nie mogły przynieść pożądanego rezultatu w postaci szerokiego poparcia społecznego, które przełożyłoby się na legitymizację przejmowanej przez komunistów władzy. Tym bardziej, że były one sprzeczne z tradycją II Rzeczypospolitej, w której hołdowano postawom państwowym²².

Działacze PPR, świadomi siły i bezkarności płynących z poparcia aparatu państwowego ZSRR, narzucali społeczeństwu polskiemu swą wolę, zasady oraz

¹⁹ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, oddział w Rzeszowie, sygn. 293/12, *Kronika Jednostki KBW (JW 3481) Ziemi Rzeszowskiej*, k. 3.

²⁰ A.G. Kister, *Pretorianie. Polski Samodzielny Batalion Szturmowy i Wojska Specjalne 18 X 1943–26 III 1945*, IPN, Warszawa 2010, s. 7.

²¹ K. Paduszek, *Szpiedzy, kurierzy, jednostki specjalne*, New Media Concept, Warszawa 2009, k. 134.

²² *Konspiracja i opór społeczny na Podkarpaciu w okresie PRL*, J. Kurtyka (red.), Wydawnictwo „Fort”, Przemysł 2007, s. 5.

ideologię komunistyczną. Formułowanie tez niezgodnych z rzeczywistością stanowiło oznakę instrumentalnego traktowania procesów dziejowych, unaoczniło wszystkim, kto w istocie rządzi i do kogo należy ferowanie wyroków. Z drugiej strony, wszystkie działania połączone były z jak najdalej posuniętym serwilizmem wobec ZSRR oraz kopiowaniem sowieckich wzorów społecznych i kulturowych²³.

W lipcu 1951 roku w Pomorskim Okręgu Wojskowym – w składzie 6 Batalionu Rozpoznawczego 16 Dywizji Zmechanizowanej – został sformowany 5 Samodzielny Pluton Rozpoznawczy. Jednocześnie w Śląskim Okręgu Wojskowym – w składzie 7 Batalionu Rozpoznawczego 10 Dywizji Zmechanizowanej – utworzono 6 Samodzielny Pluton Rozpoznawczy. Pododdziały te podporządkowano szefom rozpoznania okręgów wojskowych, jako jednostki szczebla armijnego przeznaczone do prowadzenia rozpoznania na głębokich tyłach przeciwnika oraz do działań o charakterze dywersyjno-sabotażowym. W 1953 roku samodzielne plutony rozpoznawcze przekształcono w samodzielne kompanie rozpoznawcze (9. i 10.), które rok później weszły w skład nowo sformowanego 19 Samodzielnego Batalionu Rozpoznawczego znajdującego się w Oleśnicy. Batalion szkoleniowo podlegał dowódcy Śląskiego Okręgu Wojskowego, a pod względem organizacyjnym szefowi Sztabu Generalnego Wojska Polskiego. W 1959 roku jednostkę tę przeniesiono do Bielska-Białej i podporządkowano dowódcy 6 Dywizji Powietrznodesantowej. W listopadzie 1961 roku na bazie 6 Kompanii Rozpoznawczej 6 Dywizji Powietrznodesantowej utworzono w Krakowie 26 Batalion Rozpoznawczy. W 1964 roku batalion ten usamodzielniono i po przeniesieniu do Dziwnowa przemianowano na 1 Batalion Szturmowy. W jego składzie znajdowały się: dwie kompanie szturmowe, trzy kompanie rozpoznawcze, kompania pływonurków, kompania łączności i pododdziały zabezpieczenia. Batalion był jednostką o charakterze dywersyjno-sabotażowym, przeznaczoną do prowadzenia rozpoznania na głębokich tyłach przeciwnika. Podporządkowano go bezpośrednio Inspektoratowi Szkolenia MON, jako jednostkę frontową, która na wypadek wojny miała działać na korzyść Frontu Nadmorskiego. W 1967 roku sformowano oparte na batalionie samodzielne kompanie specjalne dla poszczególnych okręgów wojskowych. Były to: 48 Kompania Specjalna w Krakowie podporządkowana dowódcy Warszawskiego Okręgu Wojskowego, 58 Kompania Specjalna w Bydgoszczy z Pomorskiego OW i 62 Kompania Specjalna w Bolesławcu ze Śląskiego Okręgu Wojskowego. Od 1970 roku kompanie specjalne zaczęto formować również w składzie batalionów rozpoznawczych dywizji pancernych i zmechanizowanych. Zadaniem tych kompanii było m.in. prowadzenie rozpoznania, sabotaż i dywersja oraz niszczenie środków napadu jądrowego potencjalnego przeciwnika. W 1986 roku 1 Batalion Szturmowy przeniesiono do Lublińca²⁴.

²³ Z.K. Wójcik, *Rzeszów w latach II wojny światowej: okupacja i konspiracja 1939–1944/1945*, Instytut Europejskich Studiów Społecznych, Rzeszów–Kraków 1998, s. 269–270.

²⁴ J. Kajetanowicz, *Polskie wojska specjalne...*, op. cit., s. 30–31.

Warto zaznaczyć, że proces tworzenia WS był specyficzny nie tylko dla ustroju komunistycznego. Stał się też symbolem potęgi państwa i narodu: jednym z instrumentów jego polityki, podstawą aspiracji albo fundamentem trwałości²⁵.

W połowie lat 70. XX wieku w składzie Marynarki Wojennej utworzona została Jednostka Wojskowa nr 2808. Był to oddział specjalny pływaczy morskich, nazywany potocznie „Formozą”. Jednostka ta, nazwana oficjalnie Wydziałem Pływaczy Morskich (nazwa niejawna: Wydział Działań Specjalnych), znajdowała się w składzie 3 Flotyli Okrętów. Do jej zadań należało: prowadzenie rozpoznania akwenów i portów morskich, niszczenie okrętów bojowych przeciwnika, niszczenie zapór przeciwdesantowych i urządzeń hydrotechnicznych oraz paraliżowanie działania portów morskich. Na wypadek wojny jednostka miała prowadzić działania na korzyść 3 Flotyli Okrętów i zabezpieczanego przez nią zgrupowania wojsk desantowych, którego zadaniem było opanowanie, wspólnie z siłami radzieckiej Floty Bałtyckiej, cieśnin duńskich i zamknięcie dostępu do Morza Bałtyckiego siłom morskim sojuszu NATO. W 1987 roku przyjęto w oddziale oficjalną nazwę Wydział Działań Specjalnych²⁶.

O losie jednostek oraz pododdziałów specjalnych zdecydowały przemiany polityczne i sytuacja polityczna na świecie. Nowe realia pokazały, że nie ma sensu utrzymywanie armii liczącej kilkaset tysięcy żołnierzy, w której strukturach znajdowały się rozbudowane pododdziały specjalne zorganizowane według modeli radzieckich i przygotowane do walki oraz akcji specjalnych w Europie Zachodniej. Początkowo pododdziały specjalne i rozpoznawczo-dywerysyjne Ludowego Wojska Polskiego były przeznaczone do prowadzenia rozpoznania i dywersji operacyjnej oraz desantów spadochronowych na tyłach nieprzyjaciela. Takie grupy, które działały samodzielnie i w oderwaniu od sił głównych, miały dostarczać potrzebne informacje oraz likwidować wszelkie zagrożenia rozwijającego się natarcia frontu²⁷.

Po transformacji ustrojowej lat 1989–1990

Wybór NATO jako zasadniczej organizacji bezpieczeństwa dokonał się w polskiej polityce bezpieczeństwa stosunkowo szybko. Po rozpadzie Układu Warszawskiego i sojuszy bilateralnych władze Polski rozpoczęły szukanie nowego modelu bezpieczeństwa²⁸.

Od przełomu z lat 1989/1990 władze odrodzonej Rzeczypospolitej deklarywały dążenie do integracji z państwami Europy Zachodniej jako bezdyskusyjną

²⁵ K. Zalewski, *Siły zbrojne. Teoria i praktyka funkcjonowania*, Difin, Warszawa 2018, s. 9.

²⁶ Ibidem, s. 31–32.

²⁷ B. Jagodziński, *Rola wojsk specjalnych w konfliktach zbrojnych w XX i XXI wieku*, „Przeгляд Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2019, nr 20, s. 120.

²⁸ J. Zając, *NATO w polityce bezpieczeństwa Polski [w:] Dylematy polityki bezpieczeństwa Polski na początku drugiej dekady XXI wieku*, K. Czornik, M. Łakomy (red.), Wydawnictwo Regionalnego Ośrodka Debaty Międzynarodowej, Katowice 2014, s. 191.

orientację wynikającą z polskiej racji stanu. Przy każdej okazji manifestowano zerwanie z epoką tzw. „ograniczonej suwerenności”, ponadczterdziestoletnim okresem podległości wobec sowieckich mocodawców. Przywódcy nowej Polski, mający ogromne poparcie społeczne, akcentowali potrzebę włączenia III Rzeczypospolitej do zachodnioeuropejskiego systemu gospodarczego i euroatlantyckich struktur bezpieczeństwa. Strategicznym celem Polski w latach 90. było członkostwo w NATO oraz Unii Zachodnioeuropejskiej – jako europejskim filarze NATO i znaczącym czynnikiem europejskiego systemu zbiorowego bezpieczeństwa²⁹.

Największe znaczenie dla Polski ma geopolityczna współpraca w ramach wspólnoty europejskiej i euroatlantyckiej. Blok transatlantycki wpłynął na przekształcenia geopolityczne kontynentu, rozszerzył wpływy na byłe kraje bloku wschodniego i wpłynął na stabilność polityczną, strategiczną i ekonomiczną krajów środkowo-europejskich³⁰.

Kierunki rozwoju oraz struktura organizacyjna sił zbrojnych są zawsze odzwierciedleniem charakteru i specyfiki ich przyszłych zadań oraz przyjętych koncepcji prowadzenia walki. W przypadku państw członkowskich NATO i Unii Europejskiej wynikają one z wymagań, jakie nakłada strategia tych organizacji, oraz skorelowanych z nimi narodowych koncepcji ich wykorzystania. Wymogi sojusznicze kierowane do sił zbrojnych państw członkowskich są pokłosiem decyzji NATO w sprawie zwiększania jego zdolności obronnych, w tym zdolności prowadzenia działań ekspedycyjnych prowadzonych przez mobilne i zaangażowane technologicznie komponenty zbrojne. Zgodnie z tym założeniem priorytetowym celem wprowadzanych w polskiej armii zmian jest profesjonalizacja i doskonalenie zdolności operacyjnych Sił Zbrojnych RP do podjęcia i prowadzenia działań obronnych, w tym w ramach Sojuszu Północnoatlantyckiego, oraz udziału w operacjach pokojowych, stabilizacyjnych i antyterrorystycznych. Tak rozumiana rola WS powoduje, że konieczne są zmiany organizacyjne i strukturalne, zakładające docelowe przygotowanie tego rodzaju sił zbrojnych do prowadzenia operacji specjalnych w układzie narodowym, sojuszniczym i koalicyjnym. Pozwoli to na zwiększenie zdolności operacyjnych do samodzielnego zabezpieczenia operacji specjalnych na poziomach taktycznym i operacyjnym, osiągnięcie zdolności dowodzenia operacjami przez Dowództwo Wojsk Specjalnych (DWS) na poziomie strategicznym oraz kompleksowe ich zabezpieczenie i prowadzenie walki w wymiarze informacyjnym³¹.

²⁹ A. Ciupiński, *Polska wobec rozwoju polityki bezpieczeństwa i obrony Unii Europejskiej*, „Rocznik Integracji Europejskiej” 2018, nr 12, s. 357.

³⁰ K. Łastawski, *Pozycja geopolityczna Polski w Europie po rozpadzie bloku radzieckiego* [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Polska – Europa – Świat*, J. Zając, A. Włodkowska-Bagan, M. Kaczmarek (red.), Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych UW, Warszawa 2015, s. 290.

³¹ J. Dereń, *Osiągnięcie zdolności operacyjnych przez Dowództwo Wojsk Specjalnych (DWS) w kontekście realizacji celów politycznych określonych w Strategii Bezpieczeństwa RP*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2010/2011, s. 200–201.

Po przystąpieniu Polski do sojuszu NATO i pojawieniu się nowych rodzajów zagrożeń bezpieczeństwa państwa, takich jak terroryzm czy przestępczość zorganizowana, jednostki WS zaczęto przygotowywać do realizacji zadań zarówno w ramach operacji sojuszniczych, jak i operacji na terytorium kraju. Z czasem stały się one swoistą awangardą poszczególnych rodzajów sił zbrojnych, prezentowały bowiem najwyższy stopień gotowości bojowej oraz wysoki poziom wyszkolenia, znacznie odbiegający od standardowych wymagań obowiązujących w siłach zbrojnych. Wszechstronny zakres przygotowania do realizacji różnorodnych zadań stworzył z czasem potrzebę wydzielenia jednostek WS z istniejących rodzajów sił zbrojnych i stworzenia na ich bazie nowego rodzaju sił zbrojnych, jakim są przedmiotowe formacje³².

W październiku 1993 roku na bazie 1 Batalionu Szturmowego z Lublińca oraz kadry zawodowej rozformowanych wówczas kompanii specjalnych utworzono został 1 Pułk Specjalny. Zadaniem pułku było m.in. prowadzenie rozpoznania specjalnego, działań dywersyjnych i sabotażowych oraz działań niekonwencjonalnych, w tym psychologicznych, przeciwdywersyjnych i antyterrorystycznych. Dwa lata później pułk ten otrzymał wyróżniającą nazwę „Komandosów”. W 2007 roku został podporządkowany DWS. Po przeprowadzeniu profesjonalizacji w Wojsku Polskim w 2011 roku pułk przeformowano, w jego miejsce utworzono Jednostkę Wojskową Komandosów. Jej zadaniem, oprócz działań rozpoznawczych i dywersyjnych oraz akcji bezpośrednich, jak opanowanie ważnych obiektów, było zapewnienie wsparcia militarnego w czasie operacji specjalnych, w tym również zwalczanie terroryzmu³³.

W 1990 roku Jednostka Wojskowa nr 2808 została rozformowana, a znajdujące się wcześniej w jej składzie Grupy Specjalne Płetwonurków włączono do Grupy Okrętów Hydrograficznych, przemianowanej dwa lata później na Grupę Okrętów Rozpoznawczych. Po przystąpieniu Polski do sojuszu NATO w 2002 roku Grupy Specjalne Płetwonurków przemianowano na Sekcje Działań Specjalnych, aby dwa lata później powrócić do poprzedniej nazwy. W marcu 2007 roku z istniejących grup sformowano Morską Jednostkę Działań Specjalnych, którą podporządkowano bezpośrednio Dowództwu Marynarki Wojennej. We wrześniu tego roku podjęto decyzję o wyłączeniu wspomnianej jednostki ze składu Marynarki Wojennej i podporządkowanie jej z dniem 1 stycznia 2008 roku Dowództwu Wojsk Specjalnych. Do jej zadań należało m.in. zwalczanie terroryzmu, prowadzenie rozpoznania oraz dywersja i sabotaż. W 2011 roku dokonano zmiany nazwy na Jednostkę Wojskową FORMOZA³⁴.

Polskie formacje specjalne na tle elitarnych jednostek zagranicznych prezentują się dobrze. Porównując okres kształtowania rodzimych formacji z SAS-em czy Delta Force, należy być dumnym z dużego postępu, jaki zrobili polscy żołnierze WS.

³² J. Kajetanowicz, *Polskie wojska specjalne...*, op. cit., s. 29.

³³ Ibidem, s. 31.

³⁴ Ibidem, s. 32.

Ich zaangażowanie, chęć równania się z najlepszymi oraz profesjonalizm doprowadziły do punktu, w którym poziom, jaki prezentują, nie odbiega w znaczącym stopniu od liderów działań specjalnych³⁵. Należy wręcz stwierdzić, że Siły Zbrojne, w tym WS, są jednym z najważniejszych wyspecjalizowanych organów państwa³⁶.

GROM to jednostka wojskowa wyspecjalizowana w działaniach antyterrorystycznych. Później rozwinęto jej nazwę do Grupy Reagowania Operacyjno-Manewrowego. Historia głosi, że nazwa nawiązuje między innymi do Gromostawa Czempieńskiego, który uratował oficerów wywiadu Centralnej Agencji Wywiadowczej Stanów Zjednoczonych przez zorganizowanie ich ewakuacji z Iraku³⁷.

GROM powstał 13 lipca 1990 roku. Według informacji MON jednostkę powołano do fizycznego zwalczania terroryzmu i włączono w strukturę Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Od listopada 1999 roku podlega Ministerstwu Obrony Narodowej – bezpośrednio ministrowi. Do jej celów należą działania ratowniczo-ochronne, specjalne i rozpoznawcze; na lądzie, pod wodą i z powietrza. GROM wyszkolony jest głównie do wykonywania zadań antyterrorystycznych, ale również do poruczeń specjalnych o charakterze wojskowym. Jarosław Rybak wśród zadań jednostki wymienia: a) kontrterroryzm, tzn. fizyczne zwalczanie terrorystów, aby nie dopuścić do aktu terroru (również odpowiedź na zamach); b) NEO (*Non Combat Evacuation*) – ewakuację osób postronnych z terenu, na którym prowadzone są działania wojenne; c) rozpoznanie specjalne – zdobywanie o przeciwniku wszelkich ważnych z militarnego punktu widzenia informacji oraz ocenianie efektów działań własnych wojsk; d) akcje bezpośrednie, czyli sabotaż, przygotowywanie zasadzek, zdobywanie, niszczenie obiektów lub pojazdów, prowadzenie akcji dywersyjnych, likwidacja stanowisk dowodzenia, węzłów komunikacyjnych, łączności; e) wsparcie militarne – szkolenie wojsk sojusznicznych podczas pokoju oraz doradztwo i wsparcie sojuszników w czasie kryzysu i wojny; f) działania niekonwencjonalne, do których możemy zaliczyć np. prowadzenie walki partyzanckiej czy działania przeciwdywersyjne; g) prowadzenie bojowych akcji ratowniczo-poszukiwawczych, na przykład ewakuacja lotników, którzy zostali zestrzeleni nad terytorium dowodzenia przeciwnika, węzłów komunikacyjnych, łączności³⁸.

W grudniu 2008 roku utworzono w Krakowie Jednostkę Wsparcia Dowodzenia i Zabezpieczenia Wojsk Specjalnych, którą w 2011 roku nazwano Jednostką Wojskową NIL. Do zasadniczych zadań tej jednostki należało: organizowanie systemu dowodzenia wojsk specjalnych, zabezpieczenie informacyjne operacji specjalnych,

³⁵ Ł. Napiórkowski, P. Idrian, *Analiza porównawcza współczesnych polskich Wojsk Specjalnych*, „Obronność. Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej” 2010, nr 2, s. 97.

³⁶ K. Zalewski, *Siły Zbrojne...*, op. cit., s. 9.

³⁷ <http://geopolityka.org/analizy/eugeniusz-janula-grom-szpica-polskich-wojsk-specjalnych>, [dostęp: 11.01.2020].

³⁸ M. Lasoń, *Wojskowa Formacja Specjalna GROM im. Cichociemnych Spadochroniarzy Armii Krajowej jako instrument polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2005, nr 4, s. 76.

wydzielenie elementów wsparcia, organizowanie systemu zabezpieczenia logistycznego oraz realizacja zakupów sprzętu i wyposażenia na potrzeby wojsk specjalnych. Jednostka Wojskowa NIL umożliwiała właściwe funkcjonowanie DWS oraz uczestniczyła w zabezpieczeniu działań podległych mu jednostek operacyjnych podczas realizacji zadań poza granicami kraju. Wiosną 2011 roku na bazie istniejącego wcześniej Oddziału Specjalnego Żandarmerii Wojskowej w Gliwicach sformowana została nowa jednostka wojsk specjalnych, nazwana Jednostką Wojskową AGAT. W odróżnieniu od wcześniej sformowanych oddziałów WS jednostka ta ma charakter lekkiej piechoty dostosowanej do działań powietrznodesantowych, przeznaczonej do prowadzenia akcji bezpośrednich na tyłach przeciwnika, jak napady, zasadzki i rajdy, wsparcia militarnego oddziałów ogólnowojskowych, wsparcia operacji antyterrorystycznych oraz ochrony infrastruktury krytycznej i ważnych osób³⁹.

WS są przygotowane do przeciwdziałania opisanym wyżej zagrożeniom. W zakresie ich operacji mieści się nie tylko wojna niekonwencjonalna, ale też rodzaje działań definiowane jako kontrterroryzm i działania przeciwpowstańcze, które w pewnym stopniu mogą być odpowiedzią na zagrożenia hybrydowe. Oprócz posiadania wymienionych kompetencji przygotowane są też do prowadzenia wojskowych informacyjnych działań wspierających (wcześniej nazywanych operacjami psychologicznymi), współpracy cywilno-wojskowej i tzw. spraw cywilnych. WS jako komponent sił zbrojnych są najlepiej przystosowane do prowadzenia skutecznych działań w warunkach konfliktu hybrydowego, prowadzenia działań samodzielnych oraz wspólnych z sojusznikami i do szerokiej współpracy z nimi, a także szybkiej mentalnej i organizacyjnej adaptacji do zmieniających się warunków i środowiska oraz natychmiastowego reagowania na poziomie strategicznym i taktycznym⁴⁰.

Współcześnie prowadzone przez WS działania nabrały nowego znaczenia. Zaczynają one prawdopodobnie prowadzić więcej działań przeciwpartyzanckich, uczestniczyć w programach pomocy wojskowej (szkolenia, instruktaż), zwalczać przestępczość zorganizowaną. Będą przeciwdziałać akcjom terrorystycznym czy też zaangażują się w wojnę psychologiczną⁴¹.

Rozwój sytuacji międzynarodowej i udział Polski w kolejnych misjach pokojowych stopniowo wpływał na weryfikację dotychczasowych poglądów na użycie WS. Przystąpienie Polski do NATO i podporządkowanie JW GROM Ministerstwu Obrony Narodowej pozwoliło na wypracowanie nowych zasad użycia tych wojsk, zbieżnych z rozwiązaniami stosowanymi w armiach sojuszniczych⁴².

³⁹ J. Kajetanowicz, *Polskie wojska specjalne...*, op. cit., s. 33.

⁴⁰ H. Królikowski, *Siły operacji specjalnych (Wojska Specjalne) w konfliktach hybrydowych*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2016, nr 3, *passim*.

⁴¹ H. Herman, *Działania specjalne...*, op. cit., s. 293.

⁴² J. Kajetanowicz, *Polskie wojska specjalne w operacjach utrzymania bezpieczeństwa międzynarodowego 1992–2017*, „Kwartalnik Bellona” 2017, nr 4 (691), s. 51.

Zakończenie

Doktrynalnie działalność WS mierzy się w kategorii działań asymetrycznych, co jednoznacznie wskazuje na wyjątkowość wpływu skutków działań specjalnych na osiągnięcie celów głównych operacji, a niekiedy także celów strategicznych państwa⁴³.

Działania WS cechują się odmienną specyfiką od tych, jakie przypisane są kompetencji wojsk konwencjonalnych. Zajmują one ważną pozycję w całej strukturze Sił Zbrojnych RP. W ich skład wchodzi elitarne jednostki, które zdobywają przeszkolenie w szczególnych dziedzinach. WS są rodzajem sił zbrojnych przeznaczonym do prowadzenia działań w środowisku, w którym użycie sił konwencjonalnych nie jest możliwe lub nie jest wskazane ze względu na uwarunkowania polityczno-militarno-operacyjne. WS realizują zadania z wykorzystaniem metod i form, a także specjalistycznego sprzętu niebędących w standardowym użyciu innych rodzajów sił zbrojnych. WS powinny odpowiadać w dużej mierze za organizowanie i prowadzenie profesjonalnych działań nieregularnych i dywersyjnych na tyłach przeciwnika.

WS mają obecnie duże znaczenie jako instrument polskiej polityki zagranicznej i obronnej. Niekonwencjonalny charakter aktualnych zagrożeń bezpieczeństwa międzynarodowego wymusza zastosowanie innych niż tradycyjne metod przeciwdziałania. Z powodu ograniczonej efektywności konwencjonalnych sił zbrojnych jako instrumentu walki z zagrożeniami asymetrycznymi zyskują na znaczeniu właśnie WS.

Reasumując rozważania na temat uwarunkowań politycznych i militarnych powstania w Polsce WS, należy wskazać na aktualną zasadność wspierania pozostałych rodzajów Sił Zbrojnych RP w czasie operacji międzynarodowych wynikających z określonych sojuszy politycznych. Wymienić trzeba szeroki zakres ewentualnego wykorzystania WS do osiągnięcia określonych celów militarnych, politycznych, gospodarczych i psychologicznych.

Przede wszystkim na WS należy patrzeć przez pryzmat bezpieczeństwa państwa i roli, jaką odgrywają one w całym systemie bezpieczeństwa narodowego. Prowadzenie przez państwo skutecznej polityki wymusza dysponowanie konkretnymi narzędziami jej realizacji. Jednym z takich instrumentów są WS, rozumiane jako wysoce wyspecjalizowany organ, będący do wyłącznej dyspozycji państwa. Dla każdego państwa WS są sprawnym podmiotem błyskawicznego reagowania w sytuacjach kryzysowych.

Bibliografia

- Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, oddział w Rzeszowie, sygn. nr 293/12, *Kronika Jednostki KBW (JW 3481) Ziemi Rzeszowskiej*.
- Ciupiński A., *Polska wobec rozwoju polityki bezpieczeństwa i obrony Unii Europejskiej*, „Rocznik Integracji Europejskiej” 2018, nr 2.

⁴³ K. Zalewski, *Siły zbrojne...*, op. cit., s. 127.

- Dereń J., *Osiągnięcie zdolności operacyjnych przez Dowództwo Wojsk Specjalnych (DWS) w kontekście realizacji celów politycznych określonych w Strategii Bezpieczeństwa RP*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2010/2011.
- Herman H., *Działania specjalne (wczoraj – dziś – jutro)*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2001.
- <http://geopolityka.org/analizy/eugeniusz-janula-grom-szpica-polskich-wojsk-specjalnych>, [dostęp: 11.01.2020].
- Jagodziński B., *Rola wojsk specjalnych w konfliktach zbrojnych w XX i XXI wieku*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2019, nr 20.
- Kajetanowicz J., *Polskie wojska specjalne w polityce bezpieczeństwa państwa w okresie powojennym*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Res Politticae” 2015, t. 7.
- Kajetanowicz J., *Polskie wojska specjalne w operacjach utrzymania bezpieczeństwa międzynarodowego 1992–2017*, „Kwartalnik Bellona” 2017, nr 4 (691).
- Królikowski H., *Siły operacji specjalnych (Wojska Specjalne) w konfliktach hybrydowych*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2016, nr 3.
- Kurtyka J. (red.), *Konspiracja i opór społeczny na Podkarpaciu w okresie PRL*, Wydawnictwo „Fort”, Przemysł 2007.
- Kopacki R., *Dziedziczenie tradycji Cichociemnych przez żołnierzy Jednostki Wojskowej GROM* [w:] *Wywalcz Polsce wolność lub zgiń. Tobie Ojczyzno!*, A. Tyszkiewicz (red.), Koło Naukowe Bezpieczeństwa Narodowego Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2017.
- Korczyński P., *Elitarne jednostki specjalne Wojska Polskiego 1939–1945*, Vesper, Poznań 2013.
- Lasoń M., *Wojskowa Formacja Specjalna GROM im. Cichociemnych Spadochroniarzy Armii Krajowej jako instrument polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2005, nr 4.
- Łastawski K., *Pozycja geopolityczna Polski w Europie po rozpadzie bloku radzieckiego* [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Polska – Europa – Świat*, J. Zając, A. Włodkowska-Bagan, M. Kaczmarski (red.), Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych UW, Warszawa 2015.
- Lickiewicz J., Szymańska J., Burkiewicz Ł., *Próba charakterystyki psychologicznej Cichociemnego*, „Państwo i Społeczeństwo” 2015, nr 2 (XV).
- Kister G.A., *Pretorianie. Polski Samodzielny Batalion Szturmowy i Wojska Specjalne 18 X 1943–26 III 1945*, IPN, Warszawa 2010.
- Napiórkowski Ł., Idrian P., *Analiza porównawcza współczesnych polskich Wojsk Specjalnych*, „Obronność. Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej” 2014, nr 2.
- Paduszek K., *Szpiedzy, kurierzy, jednostki specjalne*, New Media Concept, Warszawa 2009.
- Polończyk A., *Cichociemni – zarys historii formacji* [w:] *Wojska specjalne Rzeczypospolitej Polskiej*, M. Bieniek, S.M. Mazur (red.), Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2016.
- Polończyk A., *Cichociemni – dzieje elity polskiej dywersji na kanwie życiorysu Bolesława Polończyka ps. „Kryształ”*, „Bezpieczeństwo: teoria i praktyka. Czasopismo Krakowskiej Szkoły Wyższej im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego” 2016, nr 3.
- Wawer Z., *Polskie Siły Zbrojne na obczyźnie* [w:] *Polski wiek XX*, t. 2, K. Persak, P. Machcewicz (red.), Bellona i Muzeum Historii Polski, Warszawa 2010.

Strzembosz T., *Oddziały Szturmowe konspiracyjnej Warszawy 1939–1944*, PWN, Warszawa 1983.

Wiśniewski R., *Rola Wojsk Specjalnych w systemie obronnym RP*, „Przegląd Strategiczny” 2014, nr 7.

Wójcik K.Z., *Rzeszów w latach II wojny światowej, okupacja i konspiracja 1939–1944/1945*, Instytut Europejskich Studiów Społecznych, Rzeszów–Kraków 1998.

Zajac J., *NATO w polityce bezpieczeństwa Polski [w:] Dylematy polityki bezpieczeństwa Polski na początku drugiej dekady XXI wieku*, K. Czornik, M. Lakomy (red.), Wydawnictwo Regionalnego Ośrodka Debaty Międzynarodowej, Katowice 2014.

Zalewski Z., *Siły zbrojne. Teoria i praktyka funkcjonowania*, Difin, Warszawa 2018.

Żeńczykowski T., *Polska Lubelska*, Editions Spotkania, Warszawa 1990.

Political and military premises for the establishment of Special Forces in Poland

Abstract

Special Forces constituting a specific type of armed forces of each state play an important role in combating non-standard threats to the security of contemporary states. Contemporary Special Forces are used in various types of the world as a tool with which the most complex military operations are conducted. Polish Special Forces were formed during World War II. They were also an integral part of the SZ during the PRL. Their role and significance changed after Poland's accession to NATO and participation in the activities of international coalitions fighting terrorism. Currently, Polish Special Forces are perceived as professional formations capable of carrying out the most complex wax operations. At present, the Special Forces are important as an instrument of Polish foreign and defense policy. First of all, the Special Forces should be viewed through the prism of state security and the role they play in the entire national security system.

Słowa kluczowe: Wojska Specjalne, terroryzm, Polskie Siły Zbrojne, uwarunkowania, polityka

Key words: Special Forces, terrorism, Polish Armed Forces, conditions, politics

Arkadiusz Machniak

Dr nauk humanistycznych, adiunkt w Instytucie Nauk o Polityce Uniwersytetu Rzeszowskiego. Zajmuje się historią wywiadu i kontrwywiadu, komunistycznym aparatem represji oraz szeroko rozumianymi zagadnieniami z zakresu bezpieczeństwa wewnętrznego. Publikował m.in. w „Zeszytach Naukowych UJ. Pracach Historycznych”, „Krakowskich Studiach Małopolskich”, „Bezpieczeństwie. Teorii i Praktyce”, „Przeglądzie Geopolitycznym”, „Polityce i Społeczeństwie”, „Scientific Journal of the Military University of Land Forces”, „UR Journal of Humanities and Social Sciences”. E-mail: amur5@tlen.pl